

Elkänslighet

Sammanfattning

I detta betänkande behandlas 12 motionsyrkanden väckta under allmänna motionstiden under 2010/11 års riksmöte. Motionsyrkandena rör framför allt frågor inom strålningsskydd, närmare bestämt hälsoeffekter av elektromagnetiska och radiofrekventa fält och forskning om detta, gränsvärden för strålning, inrättande av områden med låg strålning för elöverkänsliga samt myndighetsutövning och myndighetsansvar.

Utskottet avstyrker samtliga motioner. I betänkandet finns 2 reservationer (MP) och 1 särskilt yttrande (V).

Innehållsförteckning

Sammanfattning	1
Utskottets förslag till riksdagsbeslut	3
Redogörelse för ärendet	5
Utskottets överväganden	6
Forskning om elektromagnetiska och radiofrekventa fält	6
Tillsättande av en kommission	11
Sänkta gränsvärden	13
Områden med låga strålningsnivåer	15
Myndighetsansvar och myndighetsutövning	17
Reservationer	21
1. Tillsättande av en kommission, punkt 2 (MP)	21
2. Myndighetsansvar och myndighetsutövning, punkt 5 (MP)	21
Särskilt yttrande	23
Forskning om elektromagnetiska och radiofrekventa fält, punkt 1 (V)	23
<i>Bilaga</i>	
Förteckning över behandlade förslag	25
Motioner från allmänna motionstiden hösten 2010	25

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

1. **Forskning om elektromagnetiska och radiofrekventa fält**

Riksdagen avslår motionerna

2010/11:Fö206 av Jan Lindholm (MP) yrkande 8,

2010/11:Fö232 av Kerstin Engle och Helene Petersson i Stockaryd
(båda S) yrkandena 1 och 2,

2010/11:Fö248 av Kerstin Engle m.fl. (S) och

2010/11:Fö249 av Ulrika Carlsson i Skövde och Annika Qarlsson
(båda C) yrkande 3.

2. **Tillsättande av en kommission**

Riksdagen avslår motion

2010/11:Fö206 av Jan Lindholm (MP) yrkande 2.

Reservation 1 (MP)

3. **Sänkta gränsvärden**

Riksdagen avslår motion

2010/11:Fö206 av Jan Lindholm (MP) yrkande 7.

4. **Områden med låga strålningsnivåer**

Riksdagen avslår motionerna

2010/11:Fö201 av Jan Lindholm (MP) och

2010/11:Fö249 av Ulrika Carlsson i Skövde och Annika Qarlsson
(båda C) yrkande 1.

5. **Myndighetsansvar och myndighetsutövning**

Riksdagen avslår motion

2010/11:Fö206 av Jan Lindholm (MP) yrkandena 1, 5 och 6.

Reservation 2 (MP)

Stockholm den 29 mars 2011

På försvarsutskottets vägnar

Cecilia Widegren

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Cecilia Widegren (M), Hans Wallmark (M), Åsa Lindestam (S), Annicka Engblom (M), Anders Hansson (M), Eva Sonidsson (S), Allan Widman (FP), Clas-Göran Carlsson (S), Staffan Danielsson (C), Anna-Lena Sörenson (S), Johan Forssell (M), Peter Rådberg (MP), Mikael Oscarsson (KD), Mikael Jansson (SD), Torbjörn Björlund (V), Roza Güclü Hedin (S) och Johan Löfstrand (S).

Redogörelse för ärendet

I betänkandet behandlas 12 motionsyrkanden som rör frågor om elektromagnetiska och radiofrekventa fält, vilka väcktes under den allmänna motionstiden under 2010/11 års riksmöte. Utskottet gjorde en omfattande beredning av dessa frågor under förra riksmötet i betänkande 2009/10: F6U4 Strålningsskydd och kärnteknisk säkerhet.

Utskottets överväganden

Forskning om elektromagnetiska och radiofrekventa fält

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om ökad forskning och faktsammanställning kring hälsoeffekter av elektromagnetiska fält och radiofrekventa fält. Utskottet konstaterar att forskning pågår och att inga nya rön kunnat belägga samband mellan exponering för elektromagnetiska fält och rapporterad elöverkänslighet eller mellan hjärntumör och mobiltelefoni. Utskottet noterar att fakta i frågan finns tillgänglig på forskningsråds och myndigheters webbplatser.

Jämför särskilt yttrande (V).

Motionerna

I *motion Fö206* av Jan Lindholm (MP) påpekas att de forskare som arbetat seriöst med de signaler och observationer som rör elrelaterad ohälsa tyvärr har isolerats och förtalats. Dessa forskare har fram till i dag nästan helt utestängts från möjligheten att få anslag för den forskning de har sett som motiverad utifrån den problembild de sett. Att forskningen på området till stor del finansieras via de stora multinationella elektronikföretagen är troligen en del av förklaringen till detta. Därför har vi tyvärr tappat många år av nödvändig kunskapsutveckling kring hälsokonsekvenser av icke-joniserande strålning. Det är nu enligt motionären dags att ändra på detta. Regeringen bör ge tydliga uppdrag till våra universitet att råda bot på den stora kunskapslucka som finns på detta område. Forskningen om hälsokonsekvenser av icke-joniserande strålning bör finnas med bland de områden regeringen pekar ut som viktiga målområden för nödvändig kunskapsutveckling. Riksdagen bör därför ge regeringen till känna som sin mening vad som ovan har anförts om behovet av en ökad satsning på forskning om hälsoeffekter av icke-joniserande strålning.

I *motion Fö232* av Kerstin Engle och Helene Petersson i Stockaryd (S) framhålls att över 600 miljoner människor i världen använder mobiltelefon. Det många som är oroliga för att använda mobiltelefon. Även kring övriga strålningskällor finns fortfarande oklarheter och många människor har frågor. Det borde vara naturligt att ta människors oro på allvar. Forskarna är fortfarande oeniga om vilka effekter de kemiska föroreningarna i bl.a. kontorsmiljöer och de elektromagnetiska fälten har på människokroppen. Klart är dock att en stor grupp människor har utvecklat allvarliga

besvär. Fenomenet elöverkänslighet har funnits i över 20 år. Trots detta har forskningen inte kunnat ge säkra förklaringar till vad som orsakar problemen. Oavsett vilka förklaringar som kan komma att ges kvarstår faktum – för dem som drabbas av elöverkänslighet är det – enligt motionärerna – ett reellt problem. Antalet elkänsliga beräknas i Sverige till ca 200 000 personer. Sjukdomsbilden varierar, men bland vanligt förekommande symptom som brukar uppges återfinns trötthet, huvudvärk, hudutslag, stickningar, värmekänsla och minnesproblem. Motionärerna anser att det är dags att även vi i Sverige tar initiativ till en sammanställning över det aktuella kunskapsläget för eventuella ställningstaganden kring gränsvärden. Vikten av fortsatt forskning kan inte nog betonas.

I *motion Fö248* av Kerstin Engle m.fl. (S) anfördes att trots att forskningen inte kunnat tydliggöra sambandet mellan den sjukdomsbild som många uppvisar och känsligheten för strömförande ledningar och strålningsfält far många människor illa i sin situation. I Sverige finns i dag en rad organisationer som organiserar människor som lever i eller har kontakt med människor som lever i ett utanförskap på grund av sin sjukdomsbild kopplad till samhällets utveckling med elektriska spänningsfält. Dessa organisationer har på olika sätt lyft fram behoven av och visat på möjligheten att skapa boendeformer som ger människor med hög känslighet för spänningsfält en möjlighet att leva under värdiga former. Det kan handla om områden som befriats från strålning från master för telefoni och radio och tv eller från kraftfält skapade av elektriska ledningsdragningar. Den forskning som tagits fram visar på komplexa förhållanden där kombinationen av olika diagnoser kopplade till elöverkänslighet skapar svåra förhållanden för individen. För många är det dock endast elöverkänsligheten som är grunden för den ohälsa man lever i. Med anledning av det ovan anförda bör det göras en översyn av elöverkänsligas situation.

I *motion Fö249 (yrkande 3)* av Annika Carlsson i Skövde och Annika Carlsson (C) framhålls att fristående forskare som arbetar med de här problemen har haft problem med att få medel till sin forskning. Det är viktigt att forskningen kring elöverkänslighet och dess orsaker ges ökade resurser, liksom forskning om hur skador från den nya tekniken ska kunna undvikas.

Bakgrund

Magnetfält från kraftledningar och radiovågor från mobiltelefoner är exempel på elektromagnetiska fält. Magnetfält och elektriska fält finns runt alla elektriska apparater och ledningar. Jorden har ett statiskt magnetfält som gör att kompassen riktar sig mot norr. Radiovågor används huvudsakligen för att överföra ljud, bild eller text trådlöst, exempelvis från en tv-sändare till en tv-antenn eller mellan en mobiltelefon och en basstation.

För att mobiltelefonen ska fungera måste den kunna ha kontakt med en basstation. En basstation är en sändare och mottagare som håller radiokontakt med mobiltelefoner och terminaler och gör det möjligt att ringa och ta emot samtal i mobilnätet. Basstationer kan vara monterade på hustak eller husfasader.

Strålsäkerhetsmyndigheten (SSM) har ansvar för att skydda allmänheten från skadliga effekter av strålning. Det gör den genom att genomföra mätningar, följa forskningen, göra riskbedömningar samt vidta åtgärder i form av rekommendationer och föreskrifter när den identifierar risker.

Som expertmyndighet har myndigheten också ett ansvar att öka kunskapen om elektromagnetiska fält exempelvis genom utbildning. Arbetsmiljöverket ansvarar för dessa frågor för arbetstagare.

Strålsäkerhetsmyndigheten (SSM) finansierar såväl tillämpad forskning som grundforskning inom strålskyddsområdet och bedriver i mindre omfattning också egen forskning. SSM har – på regeringens uppdrag – utarbetat en nationell forskningsstrategi inom strålskyddsområdet.

Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap (Fas) har till uppgift att främja och stödja grundforskning och behovsstyrd forskning på arbetslivsområdet samt inom social- och folkhälsovetenskap.

Fas är en myndighet under Socialdepartementet med Utbildningsdepartementet som ansvarigt för forskningsfrågor.

Regeringen har gett Fas i uppdrag att bevaka frågor som rör forskning om elöverkänslighet. Fas rapporterar årligen om kunskapsläget.

Tidigare behandling

Riksdagen har behandlat frågan om elöverkänslighet och andra ohälsoeffekter av elektromagnetiska fält (EMF) och radiofrekventa fält (RF) under en rad riksmöten. Försvarsutskottet har behandlat elöverkänslighet i betänkanterna 2006/07:FöU5, 2007/08:FöU9, 2008/09:FöU7 och 2009/10:FöU4.

I betänkande 2008/09:FöU7 var utskottets ställningstagande att det saknas vetenskapligt stöd för det samband motionärerna påstår finns mellan exponering för EMF och de symptom som elkänsliga personer rapporterar. Utskottet underströk emellertid att gruppen elkänsliga har en mycket besvärlig situation och välkomnar den forskning som bedrivs kring orsakerna till dessa besvär.

I betänkande 2009/10:FöU4 framhöll utskottet att forskning pågår och har pågått under många år om elöverkänslighet och andra hälsorisker i samband med elektromagnetiska och radiofrekventa fält. Utskottet redovisade att Fas under åren 2003–2009 genomförde sju forskningsöversikter. Följande är några slutsatser av dessa:

- Exponering i Sverige för RF-fält från basstationer för mobiltelefoni, radio- och tv-sändare och andra liknande sändare på platser där allmänheten normalt befinner sig uppgår till omkring *en tusen del (0,1 %)*

eller mindre av referensvärdet i SSI:s allmänna råd. Sändare som hålls direkt mot kroppen, som en mobiltelefon, kan däremot ge betydligt högre exponering.

- Resultaten hittills tyder inte på att mobiltelefonanvändning kan påverka risken att drabbas av någon av de tumörer som studerats, åtminstone inte efter drygt 10 års användning. Det tar i vissa fall lång tid att utveckla cancer. Förekomsten av gliom (den mest elakartade formen av hjärntumör) har emellertid varit i stort sett oförändrad i Sverige de senaste 20 åren i de åldersgrupper som använder mobiltelefon.

Försvarsutskottet framhöll i sitt betänkande att det i Fas sjunde årsrapport – som lämnades i december 2009 – refereras ett tjugotal nya studier med fokus på extremt lågfrekventa fält (ELF) och RF-fält. Forskningsöversikten kommer fram till följande slutsatser:

- Det enda område där bevisen är någorlunda övertygande för att det förekommer hälsoeffekter vid exponering under allmänt accepterade gränsvärden är ELF-fält och leukemi hos barn.
- För mobiltelefoni och hjärntumörer finns sammantaget inget stöd för ett samband även om det fortfarande finns en osäkerhet för användning under mer än 10–12 år.
- Det finns inget stöd för att det förekommer några hälsorisker för boende kring tv- och radioantennor eller basstationer.
- Forskningen om s.k. elöverkänslighet har sammantaget inte gett något stöd för att exponering från elektriska och/eller magnetiska fält skulle ha någonting med saken att göra.

Experterna framhåller att det finns områden där kunskapsläget är oklart och där det är särskilt angeläget med fortsatt forskning. Det finns för närvarande inte någon redovisad forskning om hälsorisker hos barn i relation till mobiltelefoni.

Utskottet avstyrkte i betänkande 2009/10:FöU4 samtliga motionsyrkanden om forskning och fakta om elektromagnetiska och radiofrekventa fält. Utskottet konstaterade att forskning pågår och att inga nya rön kunnat belägga samband mellan exponering för elektromagnetiska fält och rapporterad elöverkänslighet eller mellan hjärntumör och mobiltelefoni. Utskottet noterade att fakta i frågan finns tillgänglig på forskningsråds och myndigheters webbplatser.

Utskottets ställningstagande

Elkänslighet är ett antal icke-specifika symtom som påverkade personer kopplar till exponering för elektromagnetiska fält. De vanligaste symtomen är rodnad, stickande eller brännande känsla i huden, utmattning, trötthet, koncentrationssvårigheter, yrsel, illamående, hjärtklappning och matsmältningstörningar. Besvären beskrivs olika av olika personer och kan variera i svårighetsgrad mellan individer.

Enligt Socialstyrelsen har i experimentella studier varken friska eller elkänsliga personer kunnat avgöra bättre än slumpen om de varit exponerade för EMF eller inte. Därför finns det för närvarande inte något vetenskapligt stöd för något orsakssamband mellan exponering för EMF och de nämnda symtomen.

Samtidigt råder det enligt Socialstyrelsen inget tvivel om att det finns personer som har svåra besvär och lider i närheten av elektrisk utrustning.

Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap (Fas) följer kontinuerligt forskningen om elöverkänslighet och andra effekter av elektromagnetiska fält. Sedan åtta år tillbaka har Fas regeringens uppdrag att bevaka vad som händer på det området. I de årliga rapporterna uppmärksammar forskargruppen de viktigaste vetenskapliga framstegen som gjorts inom området under det senaste året.

Strålsäkerhetsmyndighetens vetenskapliga råd för elektromagnetiska fält granskar varje år det aktuella forskningsläget och sammanställer en rapport. I de årliga rapporterna uppmärksammar forskargruppen de viktigaste vetenskapliga framstegen som gjorts inom området under det senaste året. Strålsäkerhetsmyndigheten (SSM) har nyligen publicerat en rapport om forskningsläget inom mobilstrålningen.

Det finns enligt SSM inga kända hälsorisker med radiovågor från mobilbasstationer och trådlösa datornätverk. Det går ännu inte att helt utesluta hälsorisker för den som använder mobiltelefon under lång tid, dvs. mer än tio år. Det framgår av Strålsäkerhetsmyndighetens årliga rapport för 2010. Myndigheten fortsätter därför att rekommendera handsfree och att den som talar i telefon håller ut mobiltelefonen en bit från kroppen under samtal. En studie som blev klar förra året och som omnämns i rapporten visar att det är osannolikt att mobiltelefonen orsakar hjärntumörer för personer som använt mobiltelefon under kortare tid än tio år.

Liksom i tidigare rapporter konstaterar det vetenskapliga rådet att det är osannolikt att radiovågor från mobilbasstationer, trådlösa datornätverk, radio och tv innebär några hälsorisker för allmänheten. Den slutsatsen stärks nu av ytterligare en epidemiologisk studie. Enligt den går det enligt SSM inte att se något samband mellan radiovågor från mobilbasstationer och ökad risk för cancer hos barn.

Resultatet från det vetenskapliga rådets rapport innebär att Strålsäkerhetsmyndighetens bedömning är densamma som tidigare år. Det finns enligt SSM inga kända hälsorisker för allmänheten när det gäller mobilbasstationer, trådlösa datornätverk och liknande. Men den som använder mobiltelefon bör, av försiktighetsskäl, använda handsfree och hålla ut telefonen en bit från kroppen under samtal. Strålsäkerhetsmyndigheten rekommenderar även fortsättningsvis försiktighet när det gäller exponering för lågfrekventa magnetfält, dvs. att försöka begränsa exponeringen i bostäder, skolor och liknande om det går att åstadkomma med enkla och billiga åtgärder.

Utskottet konstaterar sammanfattningsvis att det i dag inte finns något vetenskapligt underlag som styrker ett orsakssamband mellan de symtom som nämnts tidigare och elektromagnetiska fält.

Gruppen elkänsliga har förvisso en mycket besvärlig situation. Ytterligare kunskap om orsakerna bakom elkänslighet kan vara till stor hjälp för hur frågorna ska hanteras av samhället. Utskottet välkomnar därför forskningen om elektromagnetisk strålning och elkänslighet samt om orsakerna till de besvär som gruppen elkänsliga har.

Strålsäkerhetsmyndigheten och Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap följer forskningen på området och publicerar regelbundet rapporter om forskningsläget. Mot bakgrund av vad som anförts ovan avstyrker utskottet motionerna.

Tillsättande av en kommission

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår ett motionsyrkande om att tillsätta en särskild kommission för att säkerställa fakta om ohälsa och el. Strålsäkerhetsmyndigheten och Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap sammanställer forskningsresultat om detta.

Jämför reservation 1 (MP).

Motionen

I *motion Fö206* av Jan Lindholm (MP) föreslås att en särskild kommission granskar problemen med elrelaterad ohälsa. En sådan kommission bör ha till uppdrag att ha ett nära samarbete med Elöverkänsligas riksförbund för att säkerställa att den kunskap om problemets omfattning som föreningen har läggs in i kommissionens arbete. Eftersom de som drabbas inte har normal tillgänglighet till information i vårt elförorenade samhälle finns en risk att en kommission inte skulle kunna få kontakt med problemet på ett adekvat sätt på andra vägar. En sådan kommission kan självklart inte bestå av personer som direkt eller indirekt har en stor del av sin forskning eller på annat sätt sin försörjning knuten till uppdrag från mobiltelefonindustrin, dess olika stiftelser eller andra företag som arbetar med teknik som bygger på användandet av icke-joniserande strålning. Tyvärr besätts de expertpaneler vi i dag har tillgång till i huvudsak av personer med denna typ av kopplingar. Riksdagen bör ge regeringen till känna det stora behovet av att tillsätta en kommission för att säkerställa fakta om ohälsa och el så som skisserats (*yrkande 2*).

Bakgrund

Regeringen gav redan 1997 ett uppdrag åt dåvarande Rådet för arbetslivsforskning (Ralf) att göra en forskningsöversikt och utvärdering av såväl svensk som internationell forskning inom området elöverkänslighet och hälsorisker till följd av exponering för elektriska och magnetiska fält. Sedan 2003 har Fas regeringens uppdrag att bevaka frågor som rör forskning om elöverkänslighet i samråd med forskningsaktörer, myndigheter och andra som Fas finner lämpligt. I utskottets betänkande 2007/08:FöU9 redovisades att Statens strålskyddsinstitut föreslog regeringen att Fas uppdrag att bevaka forskning om elkänslighet borde utökas till att även omfatta forskning om orsaker till de besvär som gruppen elkänsliga har. Fas fick i regleringsbrevet för 2007 i uppdrag att bevaka forskning om elkänslighet och i samarbete med övriga aktörer vartannat år dokumentera och informera om kunskapsläget.

Tidigare behandling

Utskottet har behandlat likalydande yrkanden tidigare (bet. 2006/07:FöU5, 2007/08:FöU9, 2008/09:FöU7 och 2009/10:FöU4) och avslagit dessa. Utskottet såg i betänkande 2009/10:FöU4 inget behov av att inrätta en särskild kommission för att säkerställa fakta om hälsa och el. Utskottet framhöll att SSM har ett internationellt vetenskapligt råd och gör bedömningar som överensstämmer med dem som omfattas av WHO.

Elöverkänsligas riksförbund är – enligt vad utskottet anförde – en organisation som representerar personer med elöverkänslighet. Den tar för givet att det finns ett samband mellan elöverkänslighet och elektriska installationer eller aktiviteter och arbetar för att påverka gruppens situation i samhället. Elöverkänsligas riksförbund har därmed en helt annan utgångspunkt än forskarsamhället. Utskottet har ingen annan uppfattning än regeringen i denna fråga. Det är forskarsamhällets uppdrag att undersöka orsakerna till de elöverkänsligas situation, och det är Fas som bedömer hur detta arbete ska läggas upp.

Utskottets ställningstagande

Strålsäkerhetsmyndigheten, Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap och Socialstyrelsen bedriver forskning, initierar och finansierar forskning och sammanställer forskning om elektromagnetiska och radiofrekventa fält och deras inverkan på hälsa och miljö och publicerar detta. Det finns en internationell strålskyddskommission för icke-joniserande strålning – ICNIRP (International Commission on Non-Ionizing Radiation Protection). I maj 2011 kommer världshälsoorganisationen WHO:s cancerforskningsinstitut IARC att samla ledande forskare för att försöka få fram ett slutgiltigt besked i frågan om mobiltelefoni kan vara cancerframkallande eller inte.

Utskottet bedömer att det inom ramen för forskningen om elrelaterad ohälsa finns goda möjligheter att ta del av synpunkter från Elöverkänsligas riksförbund. Någon särskild kommission för det ändamålet är enligt utskottets bedömning inte nödvändig. Utskottet avstyrker därför motionsyrkandet.

Sänkta gränsvärden

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår ett motionsyrkande som kräver lägre gränsvärden för elektromagnetisk strålning från olika produkter än vad som föreskrivs av berörda myndigheter.

Motionen

I *motion Fö206* av Jan Lindholm (MP) framhålls att EU-parlamentet instämmer i den bedömning forskarna (förutom SSM) numera gör, nämligen att de gränsvärden som EU rekommenderat sedan 1999 inte längre är relevanta för den teknik och den kunskap om hälsokonsekvenser som vi har i dag. Sverige borde inte vänta på att EU beslutar om nya gränsvärden; vi borde vara det land som lyssnar på vad befolkningen har att säga om ohälsa och vad oberoende forskare signalerar. Sveriges riksdag borde därför snarast ta ställning till ett lagförslag från regeringen som innebär att Sverige ska bli en ledande nation inom EU när det gäller låga gränsvärden för icke-joniserande strålning. Riksdagen bör därför ge regeringen till känna som sin mening vad som ovan anförts om det mycket angelägna i att sänka gränsvärdena för elektromagnetisk strålning i intervallet 0,1 MHz–300 GHz, s.k. icke-joniserande strålning (*yrkande 7*).

Tidigare behandling

Utskottet har behandlat likalydande motioner i betänkandena 2008/09:FöU7 och 2009/10:FöU4. Utskottets bedömning var att det saknas vetenskapligt stöd för att det av hälsoskäl skulle finnas behov av en sänkning av gränsvärdena för elektromagnetisk strålning.

I betänkande 2009/10:FöU4 framhöll utskottet att SSM:s allmänna råd och EU:s rekommendationer, som utskottet även tidigare framhållit, bygger på bedömningar gjorda av Internationella strålskyddskommissionen för icke-joniserande strålning (ICNIRP). Utifrån internationella vetenskapliga forskningsresultat har ICNIRP bedömt vid vilka nivåer elektromagnetiska fält kan ge direkta hälsoeffekter. Utskottet hade fått information från SSM om att myndighetens bedömning är att ingen ny forskning har visat att det finns skäl att sänka gränsvärdena. I sammanhanget noterar utskottet att Sve-

rige – tillsammans med Finland och Nederländerna – har infört strängare begränsningar och referensnivåer för extremt lågfrekventa fält bland EU:s medlemsländer än ICNIRP:s riktlinjer (KOM(2008) 532).

Utskottet konstaterade att strålskyddsmyndigheterna i de nordiska länderna i november 2009 gjorde ett gemensamt ställningstagande om trådlösa nätverk och mobilstationer. Myndigheterna framhåller där att det inte finns någon anledning att minska allmänhetens exponering för strålning från basstationer, tv- och radiosändare eller trådlösa nätverk från dagens nivåer. Dagligen exponeras vi alla för olika typer av radiovågor – överallt. Nivån för denna exponering är dock en tusendel av rekommendationerna från den internationella strålskyddskommissionen för icke-joniserande strålning. Det finns därmed inte någon anledning att vidta åtgärder för att minska exponeringen för radiovågor.

Utskottet avstyrkte motionsyrkanden om att riksdagen borde uttala sig för sänkta gränsvärden för elektromagnetisk strålning.

Utskottets ställningstagande

Ett referensvärde är en rekommenderad högsta nivå för exponering från elektromagnetiska fält. Referensvärdet är satt med god marginal till nivåer som ger påvisade direkta hälsoeffekter. Värdet bör inte överskridas på platser där allmänheten vistas. Olika referensvärden gäller för skilda typer av signaler.

Referensvärdena finns angivna i föreskriften med allmänna råd om exponering för elektromagnetiska fält (SSMFS 2008:18). Främst riktas råden till tv- och radiobolag, Försvarsmakten, mobilteleoperatörer och andra som ansvarar för system som använder radiovågor.

Liksom EU:s rekommendationer bygger SSM:s allmänna råd på bedömningar gjorda av Internationella strålskyddskommissionen för icke-joniserande strålning. Kommissionen har utifrån internationella vetenskapliga forskningsresultat bedömt vid vilka nivåer elektromagnetiska fält kan ge direkta hälsoeffekter. Begränsningar för allmänheten är satt till ungefär en femtiondel av nivån för konstaterade hälsoeffekter, något som även gäller Sveriges referensvärden.

Det bör vara expertisen inom våra statliga myndigheter, inte riksdagen, som sätter upp vilka gränsvärden som bör gälla för olika produkter. Utskottet avstyrker därför motionen.

Områden med låga strålningsnivåer

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om inrättande av områden med låga strålningsnivåer för elkänsliga.

Motionerna

I *motion Fö201* av Jan Lindholm (MP) ges det exempel på områden där riksdagen har använt sin möjlighet att delegera rätten till kommuner att begränsa vissa verksamheter för att de ska kunna agera för att ta sitt ansvar för medborgarnas hälsa. Beslut om dessa begränsningar måste inte tas på vetenskaplig grund, så som oftast är fallet inom sjukvårdslagstiftningen och socialtjänstlagen, utan här har kommunerna möjlighet att basera sina beslut på värderingar om vad som kan orsaka olägenhet för människors hälsa. Motionären vill visa på den möjlighet som finns för riksdagen att till de anförda förordningarna lägga till en *rätt för kommuner att även begränsa EMF (elektromagnetiska fält)*. Eftersom problemet med människor som lider av hälsobesvär kopplat till EMF hela tiden växer, men gör det olika i skilda delar av landet, är det rimligt att möjligheten att begränsa EMF också finns ute hos kommunerna. Många kommuner har vidtagit omfattande åtgärder och lagt ned stora resurser på att minska lidandet för dem som drabbas. Motionären är övertygad om att en möjlighet för kommunerna att lokalt besluta om föreskrifter och därmed om begränsningar för EMF skulle tas emot med öppna armar. Därför anser han att riksdagen bör uppdra åt regeringen att skyndsamt besluta om komplettering av befintlig lämplig förordning så att kommuner får rätt att lokalt begränsa EMF för att förhindra att olägenhet för människors hälsa uppstår.

I *motion Fö249 (yrkande 1)* av Ulrica Carlsson i Skövde och Annika Carlsson (C) anförs att *lågstrålande områden behöver finnas i varje kommun* för att de elöverkänsliga och andra som inte vill bli utsatta för mobilstrålning ska ha någonstans att ta vägen. Det är enligt motionärerna viktigt att det finns lågstrålande områden i varje kommun och att dessa också skyddas genom områdesbestämmelser. Det kan inte vara rätt att elöverkänsliga själva flyttar omkring, ofta boende i husvagn eller tält, för att hitta en plats där de klarar av att bo utan alltför stora problem.

Tidigare behandling

Utskottet har tidigare behandlat yrkanden (bet. 2008/09:FöU7 och bet. 2009/10:FöU4) om inrättande av områden eller zoner med låga strålningsnivåer och avstyrkt dessa. Utskottet konstaterade i betänkande 2008/09:FöU7 att det enligt SSM:s bedömning inte finns några strålskyddsmässiga skäl att inrätta s.k. lågstrålande zoner. Om enskilda kommuner av andra skäl vill göra detta har SSM inga invändningar.

Utskottet har (bet. 2009/10:FöU4) fått veta att SSM:s bedömning kvarstår vad gäller lågstrålande områden. Det finns ingen forskning som har visat på något som skulle förändra myndighetens bedömning. Vad gäller inrättande av särskilda boendeformer för elöverkänsliga förutsätter även det att ett samband har bekräftats mellan strålning och rapporterad ohälsa, vilket inte är fallet.

Utskottets ställningstagande

Magnetfält är en del av vår vardag och finns hela tiden runt om oss. De uppstår kring elektriska apparater som kylskåp, kaffekokare, hårtorkar, tv-apparater och trådlösa telefoner. Ju starkare ström, desto starkare är magnetfälten. Så fort apparaterna används alstrar de magnetfält. Magnetfältet upphör så snart apparaten stängs av.

Magnetfält som uppkommer kring elektriska apparater och kraftledningar kallas växlande magnetfält. Denna typ av magnetfält skapar elektriska strömmar i kroppen som, vid mycket starka fält, kan påverka kroppens nervsignaler. Det råder i dag stor samstämmighet om hur starka magnetfält som krävs för att ge upphov till omedelbar påverkan, t.ex. nerv- och muskelretningar. Styrkan på dessa magnetfält ligger dock långt över vad som normalt finns i vår omgivning. Däremot finns osäkerhet kring barnleukemi och exponering för magnetfält från kraftledningar.

Eftersom hälsoeffekter från magnetfält från kraftledningar på lång sikt inte helt kan uteslutas som en risk för ohälsa har svenska myndigheter valt att rekommendera en viss försiktighet både för allmänheten och i arbetslivet.

Därför ger Strålsäkerhetsmyndigheten tillsammans med Socialstyrelsen, Arbetsmiljöverket, Elsäkerhetsverket och Boverket följande rekommendationer vid samhällsplanering och byggande:

- Sträva efter att utforma eller placera nya kraftledningar och elektriska anläggningar så att exponering för magnetfält begränsas.
- Undvik att placera nya bostäder, skolor och förskolor nära elanläggningar som ger förhöjda magnetfält.
- Sträva efter att begränsa fält som starkt avviker från vad som kan anses normalt i hem, skolor, förskolor respektive aktuella arbetsmiljöer.

Åtgärderna måste kunna genomföras till rimliga kostnader.

Bestämmelserna i plan- och bygglagen (PBL) och i 3 kap. miljöbalken ger stöd för att kommunen i vissa avseenden säkerställer särskilda kvaliteter och värden i avgränsade områden, inte minst genom ställningstaganden i översiktsplaneringen och regler i rättsverkande planer. Kommunerna har sålunda möjlighet att ta sådan hänsyn, t.ex. vid beviljande av bygglov, som motionärerna eftersträvar. Motionsyrkandena avstyrks därför.

Myndighetsansvar och myndighetsutövning

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om klargörande av myndighetsansvar och myndighetsutövning när det gäller elkänsliga.

Jämför reservation 2 (MP).

Motionen

I *motion Fö206* av Jan Lindholm (MP) anføres att kommuner som vill ta ansvar för de medborgare som far illa av elrelaterad ohälsa inte har någon central myndighet att vända sig till. Varken Socialstyrelsen eller Strålsäkerhetsmyndigheten (SSM) anser sig ha laglig skyldighet att utreda vad som är orsaken till att denna form av ohälsa uppstår. Flera försök har gjorts att larma myndigheterna om människor som tar uppenbar skada när de går in i vissa lokaler eller som akut skadas vid snabba miljöbyten, men ingen myndighet vill ta emot den typen av anmälningar.

Mot bakgrund av det ovan anförda bör riksdagen, trots tidigare avslag, ge regeringen till känna behovet av att det klargörs vilken myndighet som har ansvar för att utreda säkerhet och risker när det gäller elrelaterade effekter på hälsan (*yrkande 1*).

EU:s försiktighetsprincip är inarbetad i miljöbalken, och dess användning styrs av detta. Vissa lagstiftningsområden, exempelvis strålskyddslagen, anses av många inte vara omfattade av försiktighetsprincipen.

Regeringen bör mot bakgrund av detta återkomma till riksdagen med lämpliga förslag som gör det otvetydigt att försiktighetsprincipen i miljöbalken gäller samt att det även innebär att myndigheter inte kan välja bort att redovisa den vetenskapliga osäkerheten i det material de grundar sina bedömningar på (*yrkande 5*).

Det är av mycket stor vikt att offentliga organ är självkritiska och ifrågasättande samt att man alltid öppet redovisar de osäkerhetsfaktorer som finns i det underlag man grundar sina slutsatser på. Detta är bl.a. nödvändigt för att andra av samhällets organ självständigt ska kunna bedöma tyngden i de slutsatser som offentliga organ drar.

Det är därför viktigt att riksdagen klargör för regeringen att alla osäkerheter i det beslutsunderlag som används i offentlig maktutövning redovisas öppet och tydligt. Riksdagen bör mot bakgrund av detta ge regeringen till känna vad som anføres i motionen om vikten av att tydlighet måste vägleda svensk myndighetsutövning (*yrkande 6*).

Bakgrund

Strålsäkerhetsmyndigheten har inte tillsynsansvar enligt miljöbalken och kan därför inte fatta beslut specifikt enligt miljöbalken. Myndighetens arbete utgår från strålskyddslagen som omfattar en paragraf som handlar om försiktighet (6 §):

Den som bedriver verksamhet med strålning skall med hänsyn till verksamhetens art och de förhållanden under vilka den bedrivs vidta de åtgärder och försiktighetsmått som behövs för att hindra eller motverka skada på människor, djur och miljö.

Försiktighetsprincipen är en av de allmänna hänsynsreglerna i miljöbalken och är formulerad så här i 2 kap. 3 §:

Alla som bedriver eller avser att bedriva en verksamhet eller vidta en åtgärd skall utföra de skyddsåtgärder, iaktta de begränsningar och vidta de försiktighetsmått i övrigt som behövs för att förebygga, hindra eller motverka att verksamheten eller åtgärden medför skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön. I samma syfte skall vid yrkesmässig verksamhet användas bästa möjliga teknik. Dessa försiktighetsmått skall vidtas så snart det finns skäl att anta att en verksamhet eller åtgärd kan medföra skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön.

Socialstyrelsen har det centrala ansvaret för tillämpningen av miljöbalken när det gäller hälsoskydd. Därmed är det Socialstyrelsen som kan göra bedömningar utifrån de allmänna hänsynsreglerna; försiktighetsprincipen är en sådan.

Försiktighetsprincipen infördes i EG-fördraget 1993 som en grundläggande princip för EU:s miljöpolitik. Principen saknar entydig definition. Det är snarare fråga om ett allmänt förhållningssätt som utvecklats inom den internationella miljörätten från 1980-talet. Innebörden är att åtgärder ska kunna vidtas mot en produkt, ett produktionssätt eller en verksamhet om det finns tecken på att de medför oacceptabla risker för människor, djur, växter eller miljön, även om det råder viss osäkerhet i fråga om riskerna.

Tidigare behandling

I fråga om att vända sig till *en* myndighet har likalydande motionsyrkanden behandlats tidigare. Utskottet noterade i betänkande 2008/09:FöU7 att den forskning som hittills har genomförts *inte* ger något samlat vetenskapligt stöd för ett orsakssamband mellan EMF och upplevda besvär. Mot den bakgrunden betraktar SSM inte elkänslighet som en strålskyddsfråga utan som ett medicinskt problem som måste hanteras av hälso- och sjukvården och av sociala myndigheter. Vad gäller myndigheters tillämpning av försiktighetsprincipen har utskottet behandlat likalydande yrkanden (se bet. 2006/07:FöU5, 2007/08:FöU9 och 2008/09:FöU7) och framhållit att försiktighetsprincipen saknar en entydig definition; det är snarare fråga om ett allmänt förhållningssätt som utvecklats inom den internationella miljörät-

ten från 1980-talet. Utskottet har likaså framhållit vid upprepade tillfällen att SSM tillämpar försiktighetsprincipen i sin tillämpning av strålskyddslagen och anser att det för närvarande inte finns behov av någon begäran från riksdagens sida om ytterligare lagreglering.

Vad gäller att säkerhet ska vägleda svensk myndighetsutövning genom en öppen redovisning av de osäkerhetsfaktorer som finns i de underlag på vilka myndigheter har att basera sina beslut, har likalydande yrkanden behandlats tidigare. Utskottet framhåller i betänkande 2008/09:FöU7 att de vetenskapliga sammanhang som SSM finansierar och arbetar inom i högsta grad präglas av vedertagna metoder och arbetssätt där sannolikhetsbedömningar ingår som ett självklart element. Utskottet avstyrkte samtliga yrkanden.

I betänkande 2009/10:FöU4 framhåller utskottet att det faktum att elöverkänslighet inte är en erkänd diagnos och att det inte finns något vetenskapligt belägg för samband mellan uppkomsten av självrapporterade besvär och elektrisk och/eller magnetisk strålning innebär att elöverkänslighet inte kan behandlas som en strålskyddsfråga. Det betyder inte att frågan om elöverkänslighet har ignorerats. Det betyder inte heller att någon myndighet brister i myndighetsutövning. Den ohälsa som personer med dessa symptom har är en fråga för hälso- och sjukvården.

Vad gäller frågan om att tillämpa försiktighetsprincipen har utskottet tidigare fått information om att SSM understryker att man tillämpar försiktighetsprincipen på dessa områden. SSM poängterar att man följer forskningen fortlöpande och skulle det dyka upp forskningsresultat som indikerar skadliga hälsoeffekter skulle man tillämpa försiktighetsprincipen även där (bet. 2009/10:FöU4).

Vad gäller frågan om huruvida myndigheter bortser från osäkerhetsanalyser i det beslutsunderlag man tillhandahåller noterar utskottet i betänkande 2009/10:FöU4 att påståendena i motionen om myndigheter i allmänhet och SSM i synnerhet förutsätter ett avvisande av det vetenskapliga arbetssätt som både Fas och SSM arbetar i enlighet med.

Utskottet avstyrkte samtliga motionsyrkanden.

Utskottets ställningstagande

Utskottet har under en lång rad år noterat att berörda myndigheter funnit att det saknas vetenskapligt belägg för samband mellan uppkomsten av självrapporterade besvär och elektromagnetisk strålning. Det innebär att de besvär som elkänsliga upplever inte kan behandlas som en strålskyddsfråga. Det finns sålunda inte *en* myndighet att vända sig till för de personer som uppvisar besvär. Det betyder inte att frågan om elöverkänslighet har ignorerats. Den ohälsa som personer med dessa symptom har är enligt utskottet en fråga för hälso- och sjukvården. Det brister inte i myndighetsutövningen.

När det gäller den s.k. försiktighetsprincipen – som infördes i EG-fördraget 1993 som en grundläggande princip – noterar utskottet att både Strålsäkerhetsmyndigheten och Socialstyrelsen tillämpar den i sin myndighetsutövning. Något särskilt uttalande från riksdagen i denna fråga anses därmed inte nödvändigt. Utskottet avstryker motionsyrkandena.

Reservationer

Utskottets förslag till riksdagsbeslut och ställningstaganden har föranlett följande reservationer. I rubriken anges vilken punkt i utskottets förslag till riksdagsbeslut som behandlas i avsnittet.

1. Tillsättande av en kommission, punkt 2 (MP)

av Peter Rådberg (MP).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 2 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen. Därmed bifaller riksdagen motion 2010/11:F6206 av Jan Lindholm (MP) yrkande 2.

Ställningstagande

Jag föreslår att en särskild kommission tillsätts för att granska problemen med elrelaterad ohälsa. En sådan kommission bör ha till uppdrag att ha ett nära samarbete med Elöverkänsligas riksförbund för att säkerställa att den kunskap om problemets omfattning som föreningen har läggs in i kommissionens arbete. Eftersom de som drabbas inte har normal tillgänglighet till information i vårt elförorenade samhälle finns en risk att en kommission inte skulle kunna få kontakt med problemet på ett adekvat sätt på andra vägar. En sådan kommission kan självklart inte bestå av personer som direkt eller indirekt har en stor del av sin forskning eller på annat sätt sin försörjning knuten till uppdrag från mobiltelefonindustrin, dess olika stiftelser eller andra företag som arbetar med teknik som bygger på användandet av icke-joniserande strålning. Riksdagen bör ge regeringen till känna vad som anförs om att tillsätta en kommission för att säkerställa fakta om ohälsa och el.

2. Myndighetsansvar och myndighetsutövning, punkt 5 (MP)

av Peter Rådberg (MP).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 5 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen. Därmed bifaller riksdagen motion 2010/11:F6206 av Jan Lindholm (MP) yrkandena 1 och 5 samt

avslår motion

2010/11:Fö206 av Jan Lindholm (MP) yrkande 6.

Ställningstagande

Kommuner som vill ta ansvar för de medborgare som far illa av elrelaterad ohälsa har ingen central myndighet att vända sig till. Varken Socialstyrelsen eller Strålsäkerhetsmyndigheten (SSM) anser sig ha laglig skyldighet att utreda vad som är orsaken till att denna form av ohälsa uppstår. Flera försök har gjorts att larma myndigheterna om människor som tar uppenbar skada när de går in i vissa lokaler eller som akut skadas vid snabba miljöbyten. Ingen myndighet vill emellertid ta emot den typen av anmälningar.

Regeringen bör klargöra vilken statlig myndighet som har ansvar för att utreda säkerhet och risker när det gäller elrelaterade effekter på hälsan.

EU:s försiktighetsprincip är inarbetad i miljöbalken, och dess användning styrs av detta. Vissa lagstiftningsområden, exempelvis strålskyddslagen, anses av många inte vara omfattade av försiktighetsprincipen. Regeringen bör mot bakgrund av detta återkomma till riksdagen med lämpliga förslag som gör det otvetydigt att försiktighetsprincipen i miljöbalken gäller och att det även innebär att myndigheter inte kan välja bort att redovisa den vetenskapliga osäkerheten i det material de grundar sina bedömningar på.

Vad som anförts om myndighetsansvar och myndighetsutövning bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Särskilt yttrande

Forskning om elektromagnetiska och radiofrekventa fält, punkt 1 (V)

Torbjörn Björlund (V) anför:

Frågan om relationerna mellan elektromagnetiska fält och ohälsa är fortsatt aktuell. Människor exponeras dagligen för olika typer av strålning från t.ex. mobiltelefoner, mobilmaster, bildskärmar och diverse elektrisk utrustning. Allt fler serviceinrättningar i samhället bygger sitt tjänsteutbud på att kommunikationen alltmer ska ske via mobiltelefon eller Internet. Det är ett snabbt och effektivt redskap för de flesta, men för en del är det förenat med ohälsa. Fler och fler ställer sig därför frågan vilken påverkan den ökade förekomsten av elektromagnetisk strålning har på hälsan, både på kort och lång sikt. Enskilda människor beskriver besvär och ohälsa när de använder datorer och mobiltelefoner och i samband med el i alla dess former.

Statens strålskyddsinstitut har visserligen en mer ödmjuk inställning numera och medger att man inte kan förutse långsiktiga effekter. Även Vetenskapsrådets granskning och sammanställning av svensk forskning öppnar för att det krävs mer forskning innan man med säkerhet kan säga att elektromagnetisk strålning är helt ofarlig för människan.

I det här sammanhanget är det värt att notera att det finns två olika hälsoproblem som man inte ska blanda ihop. Å ena sidan kan den som utsätts för elektromagnetisk strålning under lång tid utsättas för hälsorisker som ökad risk för cancer eller andra sjukdomar. Å andra sidan har vi alla människor med elöverkänslighet som redan i dag upplever symtom när de kommer i kontakt med elektromagnetisk strålning.

Man kan alltså inte bortse från att det kan finnas hälsorisker i samband med exponeringen för elektromagnetiska fält. Det är oroande att forskningen om sambandet mellan elektromagnetisk strålning och hälsa ibland präglas av låsta positioner och konflikter.

Vetenskapsrådet gjorde 2004 en sammanställning och värdering av svensk forskning kring hälsoeffekter av elektromagnetiska fält. Där konstateras det att den svenska forskningen generellt håller en tillfredsställande vetenskaplig kvalitet. Vetenskapsrådet anser samtidigt att det finns ett flertal metodologiska problem och att viss forskning får mycket splittrade omdömen av andra forskare. Vi menar att situationen inte helt har ändrats på den punkten. Vetenskapsrådets genomgång och analys av forskningen visar enligt vår mening att det krävs mer resurser för forskning om hälsoeffekter och för elektromagnetisk forskning. Precis som Vetenskapsrådet m.fl. efterlyser vi också mer patientnära forskning om dem som drabbats av överkänslighet på grund av strålning. Det finns skäl att, liksom flera

länder i vår omgivning har gjort, utöka forskningen om elektromagnetisk strålning och hälsa. Hur det ska genomföras är ett uppdrag för regeringen, och vi menar att det återstår för regeringen att redovisa hur det ska gå till.

BILAGA

Förteckning över behandlade förslag

Motioner från allmänna motionstiden hösten 2010

2010/11:Fö201 av Jan Lindholm (MP):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att ge möjlighet för kommuner att besluta om lokala gränsvärden för elektromagnetiska fält (EMF) för att förhindra att olägenhet för människors hälsa uppstår.

2010/11:Fö206 av Jan Lindholm (MP):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om behovet av att det klargörs vilken myndighet som har ansvaret för att utreda säkerhet och risker när det gäller elrelaterade effekter på hälsan.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om behovet av en kommission för att säkerställa fakta om ohälsa och el.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om behovet av förtydliganden om att försiktighetsprincipen i miljöbalken gäller och att detta även innebär att myndigheter inte kan välja bort att redovisa den vetenskapliga osäkerheten i det material de grundar sina bedömningar på.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att tydlighet måste vägleda svensk myndighetsutövning.
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att sänka gränsvärdena för elektromagnetisk strålning i intervallet 0,1 MHz–300 GHz.
8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om behovet av en satsning på forskning om hälsoeffekter av icke-joniserande strålning.

2010/11:Fö232 av Kerstin Engle och Helene Petersson i Stockaryd (båda S):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om vikten av forskning om elöverkänslighet.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om behovet av sammanställning av fakta om ohälsa och strålning.

2010/11:Fö248 av Kerstin Engle m.fl. (S):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om behovet av forskning om och utveckling av värdiga boendeformer för elöverkänsliga.

2010/11:Fö249 av Ulrika Carlsson i Skövde och Annika Qarlsson (båda C):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att inrätta lågstrålande zoner i alla kommuner.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om ökad forskning om elöverkänslighet och om hur ny teknik kan användas säkert.